

РОЗДІЛ І ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81.373.2+811.111+81.161.2

Аладько Д. О.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ – ЧАСОВИМ ПОНЯТТЯМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу лінгвокультурологічних особливостей фразеологічних одиниць із компонентом – часовим поняттям в англійській мові, зокрема, їх використанню для опису людини та її стосунків у соціумі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, антропоцентризм, семантика.

Аладько Д. А. Лингвокультурологические особенности фразеологизмов с компонентом – временным понятием в английском языке. – Статья.

Статья посвящена анализу лингвокультурологических особенностей фразеологических единиц с компонентом – временным понятием в английском языке, в частности, их использованию для описания человека и его отношений в социуме.

Ключевые слова: фразеологическая единица, антропоцентризм, семантика.

Aladko D. O. Linguistic and cultural peculiarities of the idioms with time component in the English language. – Article.

The article deals with the analysis of the linguistic and cultural peculiarities of the idioms with time component in the English language and their usage for the description of a human being and his relations in the society.

Key words: idiom, anthropocentrism, semantics.

Дослідження семантики мовних одиниць є одним із пріоритетних завдань сучасного мовознавства. Питанню дослідження значення, змісту й семантичної наповненості номінативних одиниць присвячували праці провідні мовознавці: Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, М.П. Коцерган, О.С. Кубрякова, О.О. Тараненко, В.М. Телія, С.М. Толстая, Т.Р. Кияк, М.Е. Рут, О.О. Селіванова, Ю.С. Степанов, Г.А. Уфимцева та інші.

Одним із ключових питань сучасної семантики є вивчення фразеологічних одиниць мови, їх структури, функціонування, смислового й стилістичного навантаження, емотивності та прагматичного використання в мовленні.

Дослідження фразеології як підсистеми мови передбачає поглиблене вивчення не лише загальних, а й спеціальних питань, зокрема, фразеології як джерела лінгвокраїнознавчих відомостей, одного з мовних засобів бачення картини світу та ціннісних (аксіологічних) орієнтирів певного етносу. Дослідження фразеологічних груп дає можливість виявити національно-культурну семантику й національно-культурний компонент тієї чи іншої мови та, відповідно, глибше усвідомити соціально-політичне й філософсько-повсякденне мислення того чи іншого етносу, його ментальність.

Одним з основних принципів побудови будь-якої класифікації на сучасному етапі розвитку науки про мови є принцип антропоцентризму. Антропоцентризм є одним із провідних принципів сучасного етапу розвитку мовознавчої науки. У центрі світу стоїть людина як особистість, тобто людина з її почуттями й станом, думками та

словами, діями й емоціями; саме вивчення мови є вивченням світу [2, с. 209; 3, с. 1; 6, с. 131]. Ще в XIX ст. вчені говорили про те, що мова передає сам дух народу, у ній ми знаходимо сплав споконвічного мовного характеру з характером нації [4, с. 39–373]. Мова є невід'ємним складником людини, неможливо навіть уявити людину без мови; ми думаємо про світ так, як нам його оформила мова [1, с. 293].

Метою статті є аналіз фразеологізмів із компонентом – часовим поняттям в англійській мові з огляду на їх пов'язаність із буттям людини.

Завданням розвідки є дослідження того, яким чином фразеологічні одиниці із часовим компонентом в англійській мові використовуються для опису людини та її стосунків у соціумі.

Сучасна семантична типологія фразеологічних одиниць, як показує аналіз наукових праць, здійснюється за двома параметрами: за загальною ідеєю (узагальненим поняттям, темою) та за елементарним значенням, тобто ідеограмою.

М.Е. Рут пропонує ієрархію образних предметних сфер, яка вибудовується саме з огляду на антропоцентризм мислення людини. Пропонована дослідником схема має такий вигляд: людина – родина – оселя – зовнішній світ [7, с. 56–57]. З класифікацією М.Е. Рут практично збігається принцип структурування світу, запропонований В.В. Красних, а саме:

- внутрішній світ людини (те, що обмежується її тілом);
- фрагмент зовнішнього світу, що є особистою зоною людини;

– зовнішній світ за межами особистої зони, проте такий, що сприймається як свій, близький;
– зовнішній світ, що сприймається як чужий, ворожий [5, с. 236].

Фразеологічні одиниці досліджуваної тематичної групи можуть використовуватись для надання загальної характеристики людини, стану, у якому перебуває людина, описувати її фізіологічні риси.

Зокрема, фразеологічна одиниця *born before one's time* [8] реалізується на образі того, що людина випередила свій час і передає значення «той, хто йде попереду своєї епохи».

Декілька фразеологічних одиниць можуть передавати риси характеру людини, манеру її поведінки. Наприклад, сталий вислів *open as the day* [8] вербалізує образ «відкритий як (білий) день» і передає таку моральну характеристику людини, як «щирий, відвертий, з відкритим серцем».

Фразеологічна одиниця *like/merry as a two-year old* [9, с. 276] позначає веселу, жваву, енергійну людину та реалізується на образі дворічної малечі, тобто людина за своєю безпосередньою жвавою поведінкою прирівнюється до дворічного малюка.

Схожою за семантикою є фразема *carry one's years well* [8], що дослівно перекладається «нести свої роки добре», тобто не згинатися під вагою років, виглядати молодше за свій справжній вік.

З характеристикою людини, пов'язаною з віковою ознакою, має справу також фразема *a month's mind* [9, с. 430], яка позначає схильність до певної дії, що існує в людини ще із часу перебування в материнській утробі.

Натомість фразеологічні одиниці тематичної групи часових понять можуть наголошувати також на тому, що людина «згинається» під вагою прожитих років, стає або виглядає старшою за свій реальний вік: *show one's years* [8].

Молодість людини позначається через метафору «салатні часи», тобто період життя, коли людина молода, недосвідчена, «зелена» (фразеологізм *salad-days* [9, с. 342]). Перший місяць життя людини, доки вона не почне остаточно формуватись, позначається фраземою *steg-month* [9, с. 144].

Спокійний період життя, коли не відбувається бурхливих подій, безтурботна юність, відсутність життєвого досвіду, несприйняття життя в усій його різнобарвності відображається у звороті *halcyon days* [9, с. 389] через образ зоологічної метафори.

Досвід, навпаки, дає людині розуміння того, що не все в житті так просто й безхмарно. Реалізується це значення у фразеологічній одиниці *His dancing days are done* [9, с. 441] на образі того, що час танцювати минув, подібний стан не може тривати все життя. Схоже значення вербалізоване в іншому звороті – *One's day has gone* [8] – зі значенням «щаслива пора минула, найкращі роки пройшли».

Досвід відіграє вагомую роль у житті людини, вікова мудрість із позиції народної свідомості є набагато важливішою, ніж будь-яка освіченість, науки. Дослівно ця думка виражається у фразеологічній одиниці *Years know more than books* [9, с. 407], яка твердить, що роки знають більше, ніж книжки, освіта. Деякі речі в житті людини можуть залишатися назавжди, бути постійно присутніми, доки людина живе, про що йдеться у фразеологізмі *all one's born days* [8].

Якщо людина перебуває в поганому фізичному стані, виглядає жалюгідно, про неї можуть сказати *look like a wet week* [9, с. 159], тобто «виглядає як мокрий, дощовий тиждень».

Ще однією негативною характеристикою фізичного стану людини є фразеологічна одиниця *He'll run all day on a cabbage-leaf* [9, с. 342] зі значенням «поганий бігун» або, якщо більш широко метафорично, «людина, у якої погано йдуть справи». Базується цей зворот на образі того, що людина біжить (веде справи), маючи за джерело енергії лише капустяний лист, тобто не має належного харчування.

Інша фразеологічна одиниця тематичної групи часових понять позначає феномен косоокої людини, що реалізується через образ людини, яка народилася посеред тижня та дивиться на неділю з двох сторін: *Born in the middle of the week, he looks both ways for Sunday* [9, с. 374].

Життя людини метафорично відображається у фразеологічній одиниці *The tree that is a long time shaking is not the first to fall* [9, с. 223], у якій воно уподібнюється до дерева, яке може сильно хитатись, проте впаде далеко не першим, тобто наголошується на витривалості, загартованості через різні несприятливі обставини.

На наше переконання, семантична характеристика фразеотематичної групи часових понять в англійській мові пропонується з огляду на її зв'язок із буттям людини у світі.

Фразеологічні одиниці тематичної групи часових понять можуть відображати різноманітні характеристики людини як такої, її фізичний і психоментальний стан, емоційні й поведінкові моделі, реалізацію людини в соціумі, спілкуванні з іншими індивідами, її традиційні, культурні та ціннісні орієнтири.

Фразеологічні одиниці тематичної групи часових понять можуть також позначати закінчення чого-небудь, кінцевий результат, завершення роботи, будь-якої іншої справи, старіння людини, роки занепаду, звіщати про прихід останнього часу або навіть про смерть людини.

Наприклад, фразеологічні одиниці *one's time has come* [8], *One's hour has come* [8], *one's last hour* [8] говорять, що прийшов час людини; таке ж значення передається ідіомою *One's time is up* [8]. Подібна думка присутня у фразеологічних

одинацях *Pea-time is over/past* [9, с. 183] та *the last of pea-time* [9, с. 183]. Також смерть позначається образом «кінця днів» у сталому вислові *end one's days* [8].

Про кінець життя й кінцеву відплату у вигляді того, що він отримає своє «сповна», ідеться у фразеологізмі *He'll have enough one day – when his mouth is full of mould(s)* [9, с. 169].

Смерть людини може бути позначена також із залученням зоологічної метафори, як це бачимо в англійській фразеологічній одиниці *over-day tarts* [9, с. 362].

Ще одна фразеологічна одиниця тематичної групи часових понять говорить, що людині залишилось небагато, дням її вже призначено відлік: *live on borrowed time* [8].

Подібна ідея відслідковується у фразеологізмі *into injury time* [9, с. 455], у якому реалізується образ людини похилого віку, яка підійшла до кінця свого життя. Думка про те, що людина «виведена з ладу», передається також у фразеологічній одиниці *knock smb. out of time* [8].

Семантика кінця є основною ознакою фразеологічної одиниці *call it a day* [8], яка набула значення «вважати роботу завершеною, робочий день закінченим; поставити крапку, не бажати чогось більшого, вважати задоволення отриманим».

Фразеологічні одиниці тематичної групи часових понять в англійській мові можуть також використовуватись для позначення емоційного стану людини, її переживань, хвилювань, сприйняття навколишнього світу. Так, фразеологічний зворот *make a time over smth.* [8] прямо позначає хвилювання, метушливість, бурхливу реакцію з приводу певної події, говорячи, що особа віддає свій час чомусь.

У фразеологічній одиниці *Things improve after their worst* [9, с. 70] наявний такий емоційний стан людини, як надія, про що говорить буквально: стан речей поліпшиться після того, як буде досягнуто найгіршої точки. Так само концепт надії присутній у сталому вислові *Time works wonders* [8], який наголошує на тому, що час творить дива, тобто стан справ має обов'язково покращитись із часом.

Надія на зміни взагалі тісно пов'язується з плинном часу, оскільки людині властиво сподіватись на покращення обставин, на те, що все повернеться на краще. Підтвердженням цієї думки є фразеологічна одиниця *The darkest hour is before the dawn* [9, с. 70], яка актуалізує образ того, що найтемніша година спостерігається перед світанком.

З емоційним станом тісно пов'язані міжособистісні стосунки, оскільки спілкування людей часто залежить від їхнього настрою. Це також відображається у фразеологічному корпусі мови.

Так, думка про сварку позначається фразеологічним зворотом *parrot and monkey time* [9, с. 61], який на основі зоологічної метафори порівнює

сварку, конфліктні стосунки із часом, коли люди поводяться подібно до папуг і мавп.

Ситуація, коли одна людина дратує іншу, збиває з пантелику, доводить до «білого жару», позначається фразеологізмом *Make him look twenty ways for Sunday, and then find it in the middle of the week* [9, с. 374], у якому реалізований яскравий образ – змусити когось шукати неділю двадцятьма шляхами, а потім знайти її посередині тижня.

Ще однією фразеологічною одиницею, яка має значення «досаждати, сильно заважати, завдавати неспокою, чіплятися до когось», є *give smb. a hard time* [8], яка буквально говорить про те, що для когось створюються важкі часи.

Стосунки між людьми можуть мати різний характер, іноді одна людина намагається не звертати увагу на певні вади, негативні риси в поведінці іншої, закриває очі на певні проблеми, що вербалізується у фразеологічній одиниці *There's a time to glee* [9, с. 300], яка рекомендує заради збереження стосунків іноді дивитися з радістю, не вбачаючи поганого. Схоже значення спостерігаємо у звороті *not see the light of day to him* [9, с. 210] – «не бачити надоліків у комусь».

Фразеологічні одиниці з компонентом – часовим поняттям є продуктивними для позначення взаємних стосунків чоловіка й жінки. Наприклад, зворот *give smb. the time* [8] має значення «залицятись», позначаючи цей тип стосунків через образ «віддавати час комусь». Ще один фразеологічний зворот має значення «залицятись, фліртувати, загравати, завести роман, спокусити», тобто проводити час із кимось – *make time with smb.* [8].

Залицання й загравання можуть привести до очікуваного результату, яким є призначення дня весілля, що також може бути позначено фразеологічною одиницею з компонентом – часовим поняттям *name the day* [8]. Цей день весілля може бути названо також «щасливим днем», як це відбувається у вислові *the happy day* [8]. Такий щасливий день важко порівняти із чимось іншим, настільки він вирізняється з-поміж буденних: *not to be named in the same day with* [8].

З іншого боку, стосунки між чоловіком і жінкою необов'язково ведуть до весілля як логічного завершення, учасників таких стосунків може цікавити лише один аспект, в усьому іншому вони можуть абсолютно не збігатись; таку думку реалізовано у фразеологізмі *The nightingale and cuckoo both sing in one month* [9, с. 245], який базується на зоологічній метафорі через образ солов'я та зозулі, які заспівали одного місяця.

Ідею збереження цнотливості до весілля передано у звороті *keep the feast till the feast day* [9, с. 424], який спирається на образ «не розпочинати свято, доки не настане святковий день».

«Відбити в когось наречену або нареченого» в англійській мові може бути позначене фразеоло-

логічною одиницею *beat smb.'s time* [8] (дослівно «побити чийсь час»).

З ідеєю подружніх стосунків, тобто відносин чоловіка та жінки, пов'язується фразеологізм *birth-control hours* [9, с. 274] зі значенням «нічна робота або зміна, у результаті чого один із членів подружжя спить удень, а інший уночі». Фразеологізм несе в собі цікавий образ годин контролю народження, тобто розпорядок робочого дня заважає належному виконанню подружніх обов'язків.

Інша народна мудрість, навпаки, радить бути завжди обережним, особливо якщо людина вже має сумний досвід стосунків. Реалізується ця думка через пораду наступного разу дивитися, знати, кого ти береш за руку, коли танцюєш: *Next time you dance, know whom you take by the hand* [9, с. 441].

Значення «проводити з людиною час загалом, на дружньому рівні, вітатися, просто базікати ні про що» відображено у фразеологічному звороті *give smb. the time of day (pass the time of day) (with smb.)* [8]. Невимушене дружнє спілкування реалізується в сталому вислові *That's the time of day! ((so) that's the time of day!)* [8]. Таке спілкування дає людині радість, робить її веселою й щасливою, про що йдеться у фразеологічній одиниці *make one's day* [8].

Дружні стосунки людей, взаємодопомога стають темою фразеологічного звороту *owe him a day in harvest* [9, с. 179] зі значенням «бути вдячним», «зробити добро у відповідь».

Окрім стосунків, які несуть людині радість, можливий зовсім інший тип відносин, який призводить до руйнації, наголошує на тому, що погана компанія несе деградуєчий ефект для людини. Реалізується ця думка через образ того, що якщо людина ходить із калікою, то й сама через деякий час почне кульгати: *If you go a year with a cripple, you'll limp at the end of it* [9, с. 197].

Також варіантом сприйняття неприйнятної, небажаної пропозиції є емоційна відповідь *What do you think this is – Bush week (or Christmas)?* [8], тобто таке можливо лише під час відпочинку на природі або святкування.

Результати дослідження дають змогу стверджувати, що фразеологічні одиниці англійської мови з компонентом – часовим поняттям пов'язані з буттям людини у світі, використовуються для позначення її характеристик, способу дії, взаємозв'язку з навколишнім середовищем тощо. Перспективою подальших наукових пошуків є аналіз інших характеристик фразеологічних одиниць із компонентом – часовим поняттям в англійській мові, зокрема, структурних та аксіологічних.

Література

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; ред., вступ. ст. и коммент. Ю.С. Степанова. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
2. Гайдеггер М. Дорогою до мови / М. Гайдеггер ; пер. з нім. В.В. Кам'яця. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.
3. Голубовська І.О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І.О. Голубовська. – К., 2004. – 32 с.
4. Гумбольдт В. фон. Характер языка и характер народа / В. фон Гумбольдт // Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – С. 370–381.
5. Красных В.В. Этнопсихология и лингвокультурология : [курс лекций] / В.В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 84 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология / В.А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
7. Рут М.Э. Образная номинация в русской ономастике / М.Э. Рут. – М. : ЛКИ, 2008. – 192 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – М. : Русский язык, 1984. – 945 с.
9. Wilkinson P.R. A thesaurus of traditional English metaphors / P.R. Wilkinson. – London ; New York : Routledge, 1993. – 490 p.